

SERRA

713

MAIG 2019 • 5,90 €

D'OR

Vicent Ferrer o la construcció d'una santedat

Tomàs Martínez Romero

Entrevista a Manuel Forcano

Zeneida Sardà

Marta Pessarrodona. Premi d'Honor de les Lletres

Catalanes 2019

Lluïsa Julià

Un llibre al Suprem

Jordi Sànchez

Guinovart, el llaurador de la pintura

Montse Gispert-Sauch

Bartolomé Bermejo al MNAC

Santiago Alcolea

Dimitris Papaioannou

Jordi Coca

Aritz Cirbián, productor

Tariq Porter

La marca Arànega

Margot Mur

Panorama de narrativa catalana

Borja Bagunyà

Vicent Ferrer

o la construcció d'una santedat

per Tomàs Martínez Romero

La figura del dominic valencià Vicent Ferrer (c. 1350-1419) té totes les particularitats intrínseques dels personatges que transiten entre la història i el mite. De fet, l'imaginari col·lectiu l'ha perfilat en igual o major mesura que la realitat documentada. Això sí, representa, potser com ningú més a les nostres terres, l'apogeu d'aquella predicació de masses que, a cavall dels segles XIV i XV, circulà per l'Occident medieval. Una predicació, cal dir, afavorida per la por de les pestes persistents i per l'empenta dels ordes mendicants. Es buscava formar el poble en els bons costums cristians davant qualsevol eventualitat terrenal. A aquestes activitats catequètiques, s'hi superposa, en el cas de mestre Vicent, una tradició miraclera que s'inicia ja en vida, que s'acreu de manera extraordinària en els anys anteriors i immediatament posteriors a la seua canonització (1455) i que augmenta amb pas ferm durant l'època moderna, fins a aconseguir els trets actuals.

Així exposat, semblaria que el camí de Vicent Ferrer cap al reconeixement fou exempt de dificultats, i ben bé no és així. Com ell mateix ens indica, el 1398, mentre era a Avinyó al costat del papa Benet XIII, emmalaltí i se li aparegueren en visions les figures de sant Domènec i sant Francesc. Ferrer havia estat elegit per a difondre a la societat un missatge de reforma; per això l'aparició dels dos sants predicadors. L'any següent abandonà la ciutat papal per predicar fins a la fi dels seus dies com a enviat de Déu, per tal de provocar la conversió de religió o de costums, segons el cas, de cara a la imminent vinguda de l'Anticrist.

Des d'una òptica més descreguda, també hauríem de relacionar aquest canvi de rumb amb els moments convulsos que es vivien aleshores dins la cristiandat, amb l'intent, entre polític i religiós, d'acabar amb el Cisma d'Occident i amb les pressions del regne de França. Igualment, la canonització oficial de Ferrer no s'explica sinó per una conjunció d'interessos, els dels ducs de Bretanya i del rei de Nàpols Alfons el Magnànim, delerosos d'una major legitimació internacional. Naturalment, no hem d'atribuir a la casualitat el fet que es produís en temps de Calixt III, el papa Borja, en el context d'una Església ja unificada. Se l'hauria pogut canonitzar abans, però probablement hau-

Detall de sant Vicent Ferrer en una taula conservada a la catedral de València considerada un retrat bastant fidedigne de l'orador.

ria estat un error: durant els primers anys del regnat del Magnànim encara se'l recordava per la seua intervenció en el Compromís de Casp a favor de Ferran d'Antequera i per haver estat el responsable de l'anunci de sostracció del regne a l'obediència del papa Luna, Benet XIII (Perpinyà 1416). Mestre Ferrer parla d'aquests dos fets en els seus sermons i intenta justificar-los d'una manera assequible a la gran massa de la població, fent servir també arguments religiosos: d'una banda, el d'Antequera, com Jesús, havia estat hereu per part de mare (filla del Cerimoniós); de l'altra, per la unificació de l'Església, Ferrer estava disposat al sacrifici personal, fins i tot a trencar amb Benet XIII, el seu antic amic i protector.

Alonso Cano, *Predicación de san Vicente Ferrer*, ca. 1644-1645, col·lecció Banc de Santander.

Aquestes justificacions són avalades, a més, per una mena de suport diví. Vicent Ferrer se sent mediador, transmissor de la Paraula i, per això, emparat i protegit per Déu: «Al castell de Casp, quan nosaltres nou persones hi érem per elegir rei, veureu què vos diré del diable. Quan nosaltres som acordades, trametem als diputats que n’havien oir. E fon un gran home invocador del diable e dix: “Per cert jo sabré qui es lo rei.” E feu rotlle e invocà lo diable e ell fo aquí [...] “Vols que te diga” —diu lo diable— “la veritat? Sàpies que de tres llegües entorn no m’hi puc acostar, a Casp, per un home que hi ha.” E érem nou!»

El diable no pogué influir damunt els compromissaris de Casp per la presència d’un «home que hi ha», el nostre dominic. Des d’aquesta perspectiva, els raonaments allegats es desplacen cap al terreny de la fe, per sobre de les explicacions mundanals.

Els sermons vicentins transmeten una imatge polièdrica del sant. Hi justifica, certament, els drets de successió de Ferran d’Antequera, la necessitat de buscar una via per acabar amb el cisma o la urgència d’un canvi de vida davant la imminència de la fi dels temps. Això forma part de l’argumentari «predicable» vicentí, que es vehicula a través d’un llenguatge fresc, àgil, directe, però alhora marcant distàncies entre el predicador i la massa que se l’escolta. Això és el que més atrau de la figura del sant: el

“

Ferrer havia estat elegit per a difondre a la societat un missatge de reforma [...] per predicar com a enviat de Déu, per tal de provocar la conversió de religió o de costums de cara a la imminent vinguda de l’Anticrist.

Els sermons vicentins transmeten una imatge polièdrica del sant. Hi justifica els drets de successió de Ferran d’Antequera, la necessitat de buscar una via per acabar amb el cisma o la urgència d’un canvi de vida davant la imminència de la fi dels temps.

”

seu posat histriònic, amenaçador, dramàtic, teatral, però al mateix temps proper, càlid, paternal. També la dualitat entre el fons teòric filosoficoteològic i l’exposició entenedora. Aquest punt de tensió arriba amb algunes dificultats als *lectors* actuals, però sens dubte captà l’atenció dels *oients* d’aleshores, gràcies a un incomparable dot de comunicació i a un ús hàbil de mitjans fàctics i persuasius.

Acabe de distingir entre *lectors* actuals i *oients* coetanis al predicador, perquè això és exactament el que hi ha. La paraula de mestre Ferrer ens ha arribat gràcies a un complex mecanisme de transmissió escrita, sempre parcial, sempre deficient, a través del qual i amb molt d’esforç podem apropar-nos a l’execució real, oral, dels sermons. Ens hem d’acontentar a imaginar com devia ser Vicent Ferrer damunt el cadafal des d’on sermonava.

La fama de mestre Vicent fou la conclusió lògica d’un procés en vida del protagonista. Com altres homes sants medievals, rebé una mena de canonització extraoficial, popular, fruit d’una activitat predicadora ben intensa, en progrés ascendent. Tanmateix, hi hagué una prehistòria menys brillant. Les seues entrades multitudinàries a les ciutats, les peticions sovintejades perquè intervingués en assumptes ciutadans o l’existència d’un seguici de centenars de persones, la coneguda *companyia*, no podem situar-les al començament de l’itinerari vicentí. El perfil de

Sant Vicent Ferrer pintat per Juan de Juanes.

Aparició de Crist a sant Vicent Ferrer, dibuix de Francesc Ribalta. Tinta sobre paper, segle XVII.

Vicent Ferrer anà conformant-se a poc a poc, pels seus mèrits, però també per la construcció —conscient o inconscient— d'una imatge pròpia calcada d'aquella que oferia l'hagiografia dominicana dels seus personatges il·lustres. L'afany per seguir les petjades de sant Domènec i per mostrar l'exemplaritat atribuïble a qualsevol predicador feu que el nostre personatge volgués mostrar-se com un model de comportament cristià davant del seu auditori. Diríem que, com a predicador, havia de ser un espill immaculat on podien mirar-se aquells qui volien seguir una existència cristiana; com a dominic, havia de seguir el patró del fundador de l'orde. La figura de Vicent Ferrer entra dins d'aquests paràmetres, en què es confonen les presències de l'home, del religiós i del predicador.

L'exemplaritat esdevé santedat quan és homologable. Vicent Ferrer, en els sermons, no s'està d'identificar moments de la seua vida amb històries i successos bíblics. No era cap novetat. Les vides de sants eren plenes d'accions o parlaments que en rememoraven d'altres de la Bíblia, sobretot de la vida de Crist. La contemplació de Déu practicada pel monaquisme com a via de perfecció cristiana deixava pas, en el segle XIII, a la imitació de Crist. És evident que l'entrada del nostre personatge a les viles recorda insistentment la de Jesús a Jerusalem, adobada —això sí— amb elements decoratius que remetien a les entrades reials.

Aquestes i altres connexions amb pàgines del Llibre devien establir-les tant els seus seguidors com Ferrer mateix. En un sermó llegim: «Davant aquella destrucció del diluvi, Déu tramès aquell prohò Noè a avisar la gent, predicant-los com lo món havia a ésser destruït, i que fessen penitència. Ja ha XV anys passats que ja va l'altre prohò Noè predicant per lo món la destrucció del món.»

Naturalment, el nou Noè era el predicador mateix. Aquestes identificacions i paral·lelismes devien generar, en la ment de l'auditori, tot un seguit d'analogies amb altres vides de sants, conegudes precisament a través de la predicació. L'exemplaritat de Ferrer havia de tenir com a referents unes vides dignes d'imitació, però la imitació havia de causar la sensació que l'imitador tenia les característiques —santes— de l'imitat. En el seu *Tractatus de vita spirituali* ja reivindicava el coneixement de les vides dels dominicans passats, per a seguir-los i imitar-los.

L'al·lusió a sant Domènec, per tant, havia de ser constant. Naturalment, Ferrer se'n feu eco i en parlà en més d'una ocasió. La misericòrdia, la pobresa, la justícia, la continència, la humilitat, la sobrietat, formaven part de la caracterització del fundador de l'orde. No era una descripció tancada, però. En la *vita* de sant Domènec també hi apareix el do de llengües. Es tracta d'una qualitat compartida per Vicent Ferrer. És clar que les diferències entre les llengües eren bastants menors que les actuals, però també ho és

“

El seu posat histrionic, amenaçador, dramàtic, teatral, però al mateix temps proper, càlid, paternal.

Captà l'atenció dels oients d'aleshores, gràcies a un incomparable dot de comunicació i a un ús hàbil de mitjans factics i persuasius.

L'entrada del nostre personatge a les viles recorda insistentment la de Jesús a Jerusalem, adobada –això sí– amb elements decoratius que remeten a les entrades reials.

”

Sant Vicent Ferrer en una pintura d'Urbano Fos. Oli sobre lli, segle XVII.

que les mencions relatives a aquest do en els dos dominics tenen a veure amb la necessitat de relacionar determinats trets fonamentals d'una santificació general i reconscible amb les activitats pròpies de l'un i de l'altre.

Que hi ha lligams entre els processos i l'hagiografia és indubtable. De fet, l'hagiògraf Pietro Ranzano va aprofitar les actes del procés de canonització de Vicent Ferrer per a construir una primera vida del nou sant. Com bé indicava Vauchez, els processos representen un punt de partida per a la formació d'una llegenda que es va formant. Però també —hi afegiria— tanquen una primera etapa, la de la construcció d'una santedat.

Les canonitzacions anteriors marcaven el camí que calia seguir per a esbrinar si l'actitud i el comportament d'una criatura humana eren realment sants, però el discurs de referència per a la major part de la població era el

de les narracions hagiogràfiques, que tothom, de segur, havia llegit o havia escoltat alguna vegada i que proposaven l'itinerari que havia de seguir un fidel cristià per a la beatificació. Els dominics de les primeres generacions necessitaven una legitimació, una acció propagandística, i alhora materials com aquests per exercir la funció predicadora de manera convenient. Al capdavall crearen una narrativa molt particular que, a més a més, tingué fortuna i difusió, se socialitzà. La percepció de la figura de Vicent Ferrer estava d'alguna manera sotmesa a uns paràmetres determinats avalats per una tradició anterior i coetània. No vull dir amb això que no hi existissin elements de santedat, sinó que inevitablement presentaven paral·lelismes amb les *vitae* santes, ben presents en els segles medievals. Cada època crea els seus propis models, independentment, fins i tot, de les creences personals.

LA CATEDRAL DE SANT PERE DE VIC

MARTA CRISPÍ, SERGIO FUENTES I JUDITH URBANO (EDS.)

El volum és un compendi d'articles il·lustrats amb abundants fotografies que presenten els resultats de les últimes recerques sobre els aspectes històrics i artístics més rellevants de la seu vigatana. Està organitzat en diferents blocs, cadascun dels quals és dedicat a una època de la història de la catedral.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int. · 93 245 03 03 · comanda@pamsa.cat · www.pamsa.cat

